

Пащенко М. О. Роль загального та індивідуального правового регулювання у забезпеченні природних прав людини

У статті аналізуються важливі теоретичні аспекти розуміння ролі загального та індивідуального правового регулювання у забезпеченні природних прав людини. Досліджується зміст понять «природні права людини», «правове регулювання». Доводиться теза про те, що виконання пріоритетного завдання забезпечення природних прав людини за сучасних умов передбачає оптимальне поєднання у цій сфері загального та індивідуального правового регулювання. Обґрунтовується думка про необхідність подальшого конструктивного використання методологічного потенціалу механізму правового регулювання для всебічного вивчення правових засобів, зокрема, у сфері прав людини.

Ключові слова: права людини, природні права людини, право, правове регулювання (загальне, індивідуальне), механізм правового регулювання.

Пащенко М. А. Роль общего и индивидуального правового регулирования в обеспечении естественных прав человека

В статье анализируются важные теоретические аспекты понимания роли общего и индивидуального правового регулирования в обеспечении естественных прав человека. Исследуется содержание понятий «естественные права человека», «правовое регулирование». Доказывается тезис о том, что выполнение приоритетной задачи обеспечения естественных прав человека в современных условиях предполагает оптимальное сочетание в этой сфере общего и индивидуального правового регулирования. Обосновывается мысль о необходимости дальнейшего конструктивного использования методологического потенциала механизма правового регулирования для всестороннего изучения правовых средств, в частности, в области прав человека.

Ключевые слова: права человека, естественные права человека, право, правовое регулирование (общее, индивидуальное), механизм правового регулирования.

Paschenko M. The role of general and individual legal regulation in the provision of natural human rights

The article analyzes the important theoretical aspects of understanding the role of general and individual legal regulation in the provision of natural human rights. The content of the concepts «natural human rights», «legal regulation» is being studied. The thesis is that the fulfillment of the priority task of providing natural human rights in modern conditions presupposes the optimal combination in this sphere of general and individual legal regulation. The idea is grounded on the need for further constructive use of the methodological potential of the legal regulation mechanism for a comprehensive study of legal means, in particular, in the field of human rights.

Key words: human rights, natural human rights, law, legal regulation (general, individual), the mechanism of legal regulation.

УДК 340

*Тетяна Станіславівна Подорожна,
доцент кафедри публічного права
юридичного факультету
Чернівецького національного університету
імені Юрія Федьковича,
кандидат юридичних наук*

ПРАВО ЛЮДИНИ НА ПРАВОПОРЯДОК

О. Костенко наголошує: «Основою нормального суспільного життя, поза сумнівом, є правопорядок. За логікою, можна вивести таку закономірність: який правопорядок, таке й життя людей у суспільстві» [1, с. 28].

Роль правопорядку в науковій літературі розглядається з різних позицій, і насамперед із погляду інтересів особи та держави, адже потреби та інтереси суспільства й держави у всі часи вимагали впорядкованості і стабільності соціального життя. Ю. Оборотов зазначає: «Правапорядок виступає як смислове призначення права, яке досягається забезпеченням стабільності людського буття» [2, с. 6]. Право в його сутнісному розумінні та правопорядок – тісно взаємопов'язані категорії, які передбачають функціонування легітимної влади, що забезпечує розвиток демократичного суспільства, верховенство прав і свобод людини та громадянина, підкорення інтересам особи управлінської діяльності держави, охорону конституційних цінностей та правовий захист життєвих інтересів і потреб людини. Показово, що правовий порядок найчастіше розглядають у контексті саме правових цінностей, тим самим підкреслюючи винятковий статус цього феномена. На користь такої позиції, як наголошується у юридичній літературі, свідчить те, що право за своєю природою є ціннісно-нормативною системою порядку, а тому саме явище порядку, як правило, лежить в основі будь-якого права. Отже, це дає змогу стверджувати вченим, що правовий порядок є саме тією правовою цінністю, яка значною мірою визначає цінність самого права [3, с. 28]. Як зауважують вітчизняні вчені, корисність права в тому, що воно надає діям людей організованості, стійкості, узгодженості, забезпечує їх підконтрольність. Право вносить елементи упорядкованості, порядку в суспільні відносини, є засобом їх цивілізації. Організоване громадянське суспільство не може існувати поза правом, причому *правом як еталоном високої духовності та куль-*

турним взірцем (курсив наш. – Т. П.) [4, с. 45]. Тому важливо виділяти й соціальні якості правового регулювання суспільних відносин, які вони отримують від загального режиму суспільного життя, від принципів демократії, гуманізму, справедливості, моральності та зрештою від принципів права та законності. На цій основі досягається реалізованість прав, свобод та виконуваність обов'язків учасниками правових відносин.

Правовий порядок – це об'єктивно та суб'єктивно обумовлений стан соціального життя, який характеризується внутрішнім погодженням, урегульованістю системи правових відносин, заснованих на нормативних вимогах, принципах права та законності, а також на демократичних, гуманістичних і моральних вимогах, правах та обов'язках, свободі та відповідальності всіх суб'єктів права [5, с. 80]. Відомий американський соціолог Р. Керк так висловився щодо природи права: «Право виникає із суспільного порядку. <...> Існує багато аспектів суспільного порядку, які визначаються вірою та звичаями більшою мірою, аніж позитивним правом» [6, с. 5]. Тому особлива роль права у формуванні правового порядку пояснюється його соціально-психологічними функціями: оцінки (суб'єктивне право) та опису (об'єктивне право). Суб'єктивне право людини примушує та дає змогу їй дати власну оцінку суспільним явищам з позиції «справедливо – несправедливо». Об'єктивне право дає змогу відобразити в нормативно-правових актах суспільну практику та закріпити правові засоби досягнення порядку в суспільстві. Відповідно, порядок суспільного життя, що гарантує цивілізовані умови існування та розвитку індивідів, соціальних груп, суспільства загалом, не може бути створений без належної участі держави, яка вміло та ефективно використовує для регулювання соціальних процесів арсенал правових засобів та методів. З другого боку, як наголошує Н. Оніщенко, правова реальність органічно включена в загальний, єдиний, нормативно-ціннісний континуум «соціальність – культура». Тому як соціальне явище в об'єктивній формі право існує в правових відносинах і соціальних інститутах, у суб'єктивній формі – у правосвідомості, що обслуговує правове життя [7, с. 159].

Відсутність правового порядку справляє руйнівний вплив на суспільство, унеможливорює задоволення потреб, забезпечення інтересів та цілей. Це може виявлятися, насамперед, у незахищеності прав, свобод та інтересів громадян, загрозі життю, здоров'ю та гідності людей, позбавленні гарантій соціального захисту і добробуту, у соціальному розшаруванні суспільства, свавіллі з боку органів влади, недосконалості прийнятих законів та інших нормативно-правових актів, низькій якості діяльності правозастосовних органів і, нарешті, в неправомірній поведінці інших суб'єктів права. Тобто з позицій особи правовий порядок виступає передусім як засіб захисту її прав, свобод і законних інтересів. Він забезпечує охорону людини як від сваволі самої держави та її органів, так і від протиправних дій інших суб'єктів. О. Петришин наголошує: «Держава з цієї точки зору виступає як специфічне утворення, призначення якої полягає в забезпеченні стабільності та стійкого розвитку соціуму» [8, с. 138]. Зважаючи на це, забезпечення правопорядку є одним з основних і найважливіших напрямів діяльності держави, проте, з точки зору безпеки людини, охорони її прав і свобод.

Домінанта прав та свобод людини і громадянина, закріплена в чинній Конституції України, встановлення в суспільстві законності та правопорядку пов'язані не лише з існуванням вимог юридичних норм, а й з тим, наскільки учасники суспільних відносин можуть скористатися своїми суб'єктивними правами, втілювати в життя свої правові претензії. З цих підстав потрібно розрізняти правопорядок як результат діяльності держави і правопорядок як результативну характеристику діяльності людей після встановлення справді правових взаємин (за А. Крижанівським) [9, с. 33]. Саме на рівні правового порядку в нас з'являється можливість запропонувати шляхи, що ведуть до компромісу й узгодження правопорядків. Встановлений правопорядок безпосередньо показує, в якому стані перебувають збалансовані інтереси особи та суспільства та якою мірою держава здатна сприяти їх задоволенню. Саме компроміс між громадянським суспільством і державою є тією діалектичною суперечністю, тим внутрішнім чинником, який є одним із основних джерел суспільно-правового розвитку України [10, с. 88]. Держава, яка діє в режимі демократії, не повинна втручатися у взаємодію людей, якщо розбіжності їхніх інтересів не досягають ступеня соціально-політичного протиріччя, не піддають небезпеці життєві інтереси. Яскравий приклад порушення цього принципу було продемонстровано під час *Революції Гідності* в Україні.

Права і свободи людини та громадянина розглядаються у Конституції України як найвища цінність, як невідчужувані і непорушні. Права і свободи гарантуються і не можуть бути скасовані (ст. 22). Оскільки всі підзаконні правові акти повинні відповідати законам, їх зміст і застосування також визначаються правами і свободами людини та громадянина. Відповідно до Конституції України визнання, дотримання і захист цих прав – обов'язок держави. Вони гарантуються державою згідно з загально-визнаними принципами і нормами міжнародного права, зокрема за допомогою судового захисту. Основне призначення Конституції України – у здійсненні установчої функції, що виражається у визнанні та юридичному оформленні найважливіших правових, соціально-економічних і політичних

інститутів суспільства, а також у фактичному і юридичному їх заснуванні. Воно проявляється у закріпленні стійкості системи суспільних відносин, у збереженні і зміцненні основоположних засад організації суспільства й держави, у створенні нових державних органів, покликаних здійснювати захист конституційних прав і свобод, наслідком чого і є належний правовий порядок. Тому правове забезпечення прав і свобод у межах діяльності будь-якого органу держави здійснюється відповідно до Основного закону. Справді, принцип захисту прав людини возведено в пріоритет правопорядку, оскільки їх повага і захист – це обов'язок всієї державної влади, що випливає з положень конституції. Конституційний захист людини – це параметр, без якого неможливо уявити належний стан правового порядку в державі, стійкий розвиток правової системи загалом. Тому можна стверджувати, що *потреба в правовому порядку є похідною стосовно захисту природних прав.*

Конституція встановлює систему гарантій дотримання прав та свобод людини і громадянина та їх захист. Вся функціональна діяльність державної влади, по суті, зводиться до розв'язання триєдиного завдання – *створити і підтримати правовий порядок, при якому забезпечується добробут і безпека населення, дотримання всіма учасниками суспільних відносин вимог Основного закону.* Вжиті для цього заходи, пов'язані із забезпеченням суверенітету і державної цілісності, розвитком економіки, охороною прав і законних інтересів громадян тощо, певною мірою мають вторинний, похідний характер, відбиваючи деталізацію цих завдань і технологію їх розв'язання різними засобами державної влади. Як видається, ця теза має надзвичайно важливе значення, оскільки акцентує увагу на тому, що правовий порядок виступає юридичною основою функціонування державної влади загалом та реалізації економічної, політичної, соціальної функцій держави зокрема.

Важливим є те, що система законодавства не може існувати без центральної ідеї, яка повинна не тільки бути ядром самої системи, а й бути наявною в кожному правовому акті, зумовлюючи його цілі, завдання і засоби для їх досягнення. Таким *центральним, інтеграційним елементом має бути людина, її права і свободи. Забезпечення прав людини – гідна мета для будь-якого правового акта.* Натомість, не сприяють зміцненню законності й забезпеченню правопорядку ті нормативні акти, які бачать в особі лише об'єкт правового впливу. Навпаки: від ролі об'єкта (людини) залежить і мета прийнятого закону. Так, наприклад, у ст. 3 Конституції Республіки Вірменія зазначено, що *державна обмежена основними правами та свободами людини і громадянина, які є безпосереднім діючим правом* (курсив наш. – Т. П.) [11]. Зрозуміло, що держава не «дарує» права та свободи, проте, встановлюючи їх у законі, зобов'язана гарантувати і забезпечити їхній захист. Закони, які не мають на меті слугувати людям, рано чи пізно породжують порушення прав громадян. На цій підставі можна погодитися з думкою А. Полякова про те, що змістом нової правової доктрини має стати переорієнтація вітчизняного правознавства із соціоцентричного на антропоцентричний підхід [12, с. 5]. У сучасних умовах законність, правопорядок і дотримання прав людини тісно взаємопов'язані. Цим явищам притаманна багатопланова й особлива соціальна «місткість». Ідея правопорядку і прав людини пронизує зміст демократії та демократичних конституцій. У країні з міцним режимом законності завжди спостерігається прагнення державної влади до забезпечення прав людини, рівності всіх перед законом, невідворотності відповідальності за порушення законодавчих норм. Тому одним із важливих завдань сучасного демократичного розвитку є реалізація інтересів людини, яка можлива через створення певної взаємодії між індивідами, суспільством і державою, втілена у правах та свободах людини і громадянина. Дзеркальною проекцією змістовної конкретизації прав людини є відповідне відображення змісту кореспондуючих їм обов'язків держави [13, с. 20]. У правовій державі верховенство Основного закону полягає не в тому, що це акт найвищої юридичної сили, а в тому, що в ньому закріплені права людини як найвищої цінності. Причому не менш важлива і зворотна залежність: *що більше суспільство надає прав і свобод своїм громадянам, то доосконалішими мають бути закони й ефективнішим правопорядок, то суворішим – дотримання й чіткіше застосування конституційних приписів.*

Проте важливо, що права людини можуть бути гарантовані тільки в умовах сильної держави, яка в змозі управляти суспільством і позитивно впливати на особу [14, с. 58]. Саме на основі цих принципів регулювання можна встановити сучасне співвідношення права і закону, що зумовлює прийняття лише «правових законів». Тому не випадково в масовій суспільній свідомості роль права для громадянського суспільства ототожнюється зі справедливістю приписів держави, прогресивною соціальною спрямованістю цілей і завдань, виражених правовою нормою. І хоча закон незмінно є найдосконалішою формою права, саме право не вичерпується законом, оскільки передбачає дію реальних, фактичних суспільних відносин і їх перетворення на правові відносини як процес правової життєдіяльності. Втім, з другого боку, саме «правове суспільство» покликане забезпечити законні статус не тільки основоположного, первинного, а в перспективі – і єдиного регулятора суспільних відносин. На жаль, багато дослідників слушно зазначають про декларативність положень Конституції щодо прав і свобод людини, викликана відсутністю економічних, політичних, організаційних, юридичних та інших гарантій реалі-

зації проголошених прав, неефективним визнається і механізм їхнього захисту. Серед основних причин цих негативних явищ такі: недостатній розвиток національного законодавства; сприйняття більшістю населення системи державних правоохоронних органів не як структури, яка захищає людину, а як державного механізму, що захищає державу від особи та її проблем; нерозвиненість і відособленість державних органів та установ, які здійснюють контроль за дотриманням прав людини тощо.

Відтак можна констатувати, що нинішня ситуація в Україні – якісно новий феномен, і за масштабами злочинних проявів, і за ступенем руйнівного впливу на життєдіяльність суспільства, функціонування та безпеку держави, реорганізацію прав і свобод її громадян. Відповідно до цього змінюються стан та авторитет того соціального інституту, який покликаний гарантувати безпеку, права і свободи громадянам, – правового порядку. З огляду на такі мінливі за змістом соціальні відносини та небачені за останнє десятиліття характер і масштаби злочинності правові реалії потребують і більш глибоких змін структури і змісту цього феномена. Тому заслуговують на увагу пропозиції А. Крижанівського щодо нового осмислення природи правового порядку, його образу в сучасному суспільстві та вироблення сучасної парадигми, яка відповідала б реаліям ХХІ ст. Учений стверджує, що правопорядок існує як самостійний і самодостатній соціально-правовий феномен, як правова реальність, що утворюється, існує і діє на поведінку людей у процесі правового життя суспільства. Наголошується, що вплив громадянського суспільства пронизує фактично усі сторони і стадії забезпечення впорядкованості суспільної життєдіяльності, але найзначущішою вбачається його роль у продукуванні соціальних уявлень про те, яким саме має бути цей порядок, та у формуванні стандартів цього порядку. На підставі аналізу зроблено висновок, що правопорядок є «супутником», фактором й умовою цивілізованого життя людей, і через суспільно-просторове буття самої людини виникає і стверджується там, де відбувається її суспільна життєдіяльність [15, с. 64]. Кожна людина має право на правопорядок, який є основою взаємин усіх членів суспільства, зокрема й відносин між державою та особою.

Використані джерела

1. Костенко О. Яка Конституція нам потрібна, або Свобода людини проти правової сваволі / О. Костенко // Віче. – 2015. – № 13. – С. 28–29.
2. Оборотов Ю. Н. Аксионормативные начала правопорядка / Ю. Н. Оборотов // Сучасний правопорядок: національний, інтегративний та міжнародний виміри: тези Міжнар. наук.-практ. конф. / за заг. ред. Ю. М. Оборотова. – Одеса: Фенікс, 2008. – С. 6–9.
3. Арабаджи Н. Б. Економічна цінність правового порядку / Н. Б. Арабаджи // Часопис Київського ун-ту права. – 2016. – № 1. – С. 28–31.
4. Державно-правові та суспільно-політичні перетворення в Україні: проблеми і перспективи: матеріали спільного засід. вчених рад Ін-ту держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, Ін-ту політ. і етнонац. досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України / відп. ред. академік НАН України Ю. С. Шемшученко; упоряд. доктор політ. наук В. П. Горбатенко. – Київ: Юридична думка, 2010. – 104 с.
5. Тарадонов С. В. Правовой порядок и пути его укрепления. Параметры внутрисударственного и международно-правового самосовершенствования / С. В. Тарадонов // Государство и право. – 2006. – № 5. – С. 76–80.
6. Kirk R. The roots of American order. LaSalle-Ill., Open Court, [1975], p. 5.
7. Оніщенко Н. Сучасне праворозуміння у контексті витоків, постулатів, основних принципів та функціонального призначення права / Н. Оніщенко // Право України. – 2010. – № 4. – С. 156–163.
8. Петришин О. Проблеми соціалізації правової науки / О. Петришин // Право України. – 2010. – № 4. – С. 133–142.
9. Крижанівський А. Ф. Сучасний правовий порядок: контури теорії / А. Ф. Крижанівський // Актуальні проблеми держави і права. – 2011. – Вип. 57. – С. 33–41.
10. Удовика Л. Г. Правова система України: глобалізаційні трансформації / Л. Г. Удовика. – Запоріжжя: КСК-Альянс, 2014. – 320 с.
11. Конституція Республіки Вірменія від 5 липня 1995 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://worldconstitutions.ru/?p=132>
12. Поляков А. В. Коммуникативная концепция права: проблемы генезиса и теоретико-правового обоснования: дис. ... д-ра юрид. наук в форме науч. доклада: 12.00.01 / Поляков Андрей Васильевич. – СПб., 2002.
13. Крусс В. И. Конституционализация права: основы теории: монография / В. И. Крусс. – М.: Норма: ИНФРА-М, 2016. – 240 с.
14. Оніщенко Н. До питання про пошук балансу у співвідношенні громадянського суспільства та держави / Н. Оніщенко // Право України. – 2014. – № 4. – С. 55–62.
15. Крижанівський А. Ф. Правопорядок у суспільно-правничих контекстах: спроба системного бачення // Актуальні питання реформування правової системи України: зб. наук. ст. за матеріалами IV Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Луцьк, 1–2 червня 2007 р.): у 2 т. / укладачі: Т. Д. Климчук, І. М. Якушев. – Луцьк: Вежа, 2007. – Т. 1. – С. 61–66.

Подорожна Т. С. Право людини на правопорядок

У статті розглянуто право людини на правопорядок, який є основою взаємин усіх членів суспільства, зокрема й відносин між державою та особою. Зазначено, що правопорядок існує як самостійний і самодостатній соціально-правовий феномен, як правова реальність, що утворюється, існує і діє на поведінку людей у процесі правового життя суспільства. Наголошується, що вплив громадянського суспільства пронизує фактично усі сторони і стадії забезпечення впорядкованості суспільної життєдіяльності, але найзначущішою вбачається його роль у продукуванні соціальних уявлень про те, яким саме має бути цей порядок, та у формуванні стандартів цього порядку. На підставі аналізу зроблено висновок,

що правопорядок є «спутником», фактором та умовою цивілізованого життя людей, і через суспільно-просторове буття самої людини виникає і стверджується там, де відбувається її суспільна життєдіяльність.

Ключові слова: право, правопорядок, права людини, громадянське суспільство, держава, Конституція України.

Подорожная Т. С. Право человека на правопорядок

В статье рассмотрено право человека на правопорядок, который является основой взаимоотношений всех членов общества, в том числе и отношений между государством и лицом. Отмечено, что правопорядок существует как самостоятельный и самодостаточный социально-правовой феномен, как правовая реальность, действующая на поведение людей в процессе правовой жизни общества. Отмечается, что влияние гражданского общества пронизывает фактически все стороны и стадии обеспечения упорядоченности общественной жизнедеятельности, но наиболее значимым представляется его роль в выработке социальных представлений о том, каким именно должен быть этот порядок, и в формировании стандартов этого порядка. На основании анализа сделан вывод, что правопорядок является «спутником», фактором и условием жизни людей, и через общественно-пространственное бытие самого человека возникает и утверждается там, где происходит его общественная жизнедеятельность.

Ключевые слова: право, правопорядок, права человека, гражданское общество, государство, Конституция Украины.

Podorozhna T. The human right to order

The article deals with the human right to order, which is the basis of relations between all members of society, including the relationship between state and individual. Indicated that law and order exist as an independent and self-sufficient social and legal phenomenon as legal reality formed there and acts on behavior in the legal society. It is noted that the influence of civil society permeates virtually all aspects and stages of software ordering of public life, but nayznachusishoyu seen its role in producing social ideas about how it should be the order, and in shaping the standards that order. The analysis concluded that the rule of law is a «companion» factor and condition of civilized human life, and a socio-spatial being the person allegedly arises where there is its social activity.

Key words: law, order, human rights, civil society, the state, the Constitution of Ukraine.

УДК 342.7

*В'ячеслав Юрійович Пряміцин,
аспірант Національного технічного університету України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»*

**СУБ'ЄКТИ ГАРАНТУВАННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВА НА ВИЩУ ОСВІТУ
В УКРАЇНІ**

Права людини в демократичній правовій державі виступають формою інституціоналізації свободи, тому в умовах сучасних глобалізаційних процесів і проведених державно-правових реформ наукове дослідження гарантування права на вищу освіту набуває особливої актуальності та значущості. Це пов'язано з тим, що воно є умовою формування інноваційної економіки, фундаментом ефективної держави, заснованої на громадянській активності її громадян.

Метою дослідження є аналіз гарантування реалізації права людини на вищу освіту, виявлення усіх суб'єктів гарантування та їх прав, обов'язків і можливостей щодо гарантування.

Дослідження гарантування права на освіту здійснювали як вітчизняні (Р. Валесев, Л. Ковальчук, М. Курко, О. Мельничук, Н. Петрецька, К. Романенко, Р. Шаповал), так і іноземні вчені (Т. Петросян, С. Серьогіна, К. Чугунова).

Проте в Україні не було проведено дослідження вітчизняного комплексу гарантій права на вищу освіту, яке автор планує розпочати з дослідження суб'єктів гарантування права на вищу освіту.

Дослідження гарантій права на вищу освіту необхідно розпочати з розуміння гарантій прав людини загалом. Проте розуміння гарантій прав людини вітчизняними та зарубіжними науковцями доволі сильно різняться і визначаються як «умови, засоби і способи суспільства та держави і похідних від неї інститутів влади, які забезпечують фактичну реалізацію, охорону та захист прав і свобод» [1, с. 69]; «сукупність соціально-економічних, політичних, юридичних, моральних, організаційних передумов, умов, засобів і способів, що створюють рівні можливості особи для здійснення своїх прав, свобод та інтересів» [2, с. 17]. Щодо гарантій права на освіту О. Мельничук їх визначає як сукупність об'єктивних і суб'єктивних загальносоціальних умов і правових засобів, що забезпечують реалізацію, захист та охорону права на освіту [3, с. 272].

На нашу думку, гарантії права на вищу освіту – це забезпечена інститутами держави та громадянського суспільства сукупність об'єктивних та суб'єктивних факторів, соціально-економічних, політичних, організаційних та юридичних принципів, інструментів, інститутів, умов, засобів, способів, прийомів та методів реалізації права людини на вищу освіту, які направлені на забезпечення та охорону цього права та на усунення можливих причин і перешкод його здійснення задля перетворення права людини на вищу освіту в життя.